

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ДИРИГЕНТІВ-ХОРЕМЕЙСТЕРІВ ЯК ЧИННИК ЇХНЬОГО ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

А Розглядаються особливості організації самостійної роботи студентів у процесі фахового навчання з урахуванням сучасних вимог і специфіки музичного навчання, основні педагогічні підходи та методичні прийоми її ефективної організації і керівництва в умовах індивідуального навчання з фаху, визначені об'єктивні фактори, що лежать в основі попередньої самостійної підготовки студента-диригента.

Ключові слова: викладач; самостійна робота студентів; специфіка та особливості самостійної роботи студентів; педагогічні підходи; методичні прийоми навчання

Актуальність проблеми. Сучасний етап розвитку психолого-педагогічної науки, радикальні зміни у соціально-економічному житті суспільства вимагають повного переосмислення та істотного оновлення завдань освіти в мистецькій галузі. Перед вищими закладами освіти стоїть питання розв'язання на теоретичному і практичному рівнях проблеми формування активної особистості, розвитку її творчої самостійності, ініціативності, збагачення інтелектуального, творчого та культурного потенціалу. Одним із суттєвих чинників виховання соціально значущих якостей особистості є самостійна робота студентів. Особливо актуальним це питання постає в освітньо-мистецьких закладах, де часова регламентація самостійної роботи залежить не лише від навчальних планів спеціальності і робочих програм дисципліни, а й від особистих творчих здібностей, музично-теоретичної та виконавської підготовки студентів. За таких умов пошук оптимальних шляхів формування навичок самостійної підготовки студентів вимагає невідкладного вирішення. Відтак, оволодіння вміннями і навичками самостійної діяльності є найважливішою умовою здійснення неперервної освіти особистості, яка є вимогою сьогодення.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. На актуальність означеної проблеми вказує низка праць, як учених педагогів-психологів, так і педагогів-практиків щодо визначення сутності самостійної роботи, її доцільності і ефективності та пошуку нових підходів і методів раціональної організації і керівництва самостійною діяльністю студентів. Теоретико-методичні аспекти вивчення проблеми навчально-творчої самостійності розкрито у працях, присвячених професійній підготовці майбутніх музикантів – Л. Арчажников, Л. Баренбойм, Е. Брилін, А. Ковальов, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька та ін. Проблема самостійної роботи студентів, форми організації навчально-виховного процесу знайшла відображення в дослідженнях О. Діордіященко, Л. Левіної, О. Липецького, І. Ніколайчука, П. Підкасистого, Ю. Чумака, Є. Цимбалюка та ін. Серед науково-методичних видань ближче всього до названої теми є праця В. Васильєва, в якій автор розглядає керівництво самостійною роботою і самоосвітою майбутніх хорових диригентів, однак не закриває цю тему в аспекті специфіки і проблеми організації самостійної роботи студентів на заняттях із фаху, не торкається визначення педагогічних умов і підходів до її вирішення, методичних прийомів навчання.

Виділення невирішених раніше частин загальної

проблеми. З огляду на це, у науково-методичній літературі бракує досліджень із питань вивчення специфіки організації і керівництва самостійною творчою діяльністю студентів у музичному навчанні, визначення її педагогічних аспектів, методичних прийомів формування навичок самостійної роботи студентів.

Мета статті – розглянути специфіку і проблеми організації самостійної роботи студентів на заняттях із фаху як фактора вдосконалення підготовки хорових диригентів і визначити основні педагогічні підходи та ефективні методичні прийоми до її організації і керівництва з урахуванням сучасних вимог до якості залишкових знань і професійної компетентності як невід'ємної складової в системі освітнього простору у формуванні висококваліфікованих фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Самостійна робота студентів, підходи до якої потребують докорінних змін, нині повинна стати основою вищої школи, важливою частиною процесу підготовки спеціалістів. Як складне педагогічне явище – це особлива форма навчальної діяльності, спрямована на формування самостійності студентів і засвоєння ними сукупності знань, умінь і навичок, що здійснюється за умови запровадження відповідної організації всіх видів навчальних занять. Раціональна організація самостійної роботи здатна ефективно розвивати творчу активність, творче мислення з урахуванням індивідуальних можливостей, активізувати творчість самостійної роботи. Враховуючи специфіку музичної галузі, характер її діяльності, особистісно зорієнтований підхід до навчання, під самостійною роботою студентів треба вважати спеціально організовану діяльність студентів із урахуванням їхніх індивідуальних особливостей та спеціальної підготовки, спрямовану на самостійне виконання творчих практичних завдань як в аудиторний, так і позааудиторний час [7, с. 8]. Мета самостійної роботи студентів, як справедливо зазначила О. Дордіященко, двоєдина: формування самостійності як риси особистості й засвоєння знань, умінь і навичок для практичної фахової діяльності [2].

Специфікою навчального процесу у ВНЗ культури і мистецтв є те, що велику питому вагу в ньому займає індивідуальна та самостійна робота. Тому з перших кроків професійного навчання потрібно виховувати у студентів необхідність знаходити в собі вольові зусилля, долати інертність, виховувати культуру зосередження, виробляти систематичність у самостійних заняттях. Це особливо важливо для хорового спеціаліста, бо специфіка і навчання хорових диригентів полягає в тому, що

основна частина навчання, особливо в перші роки, проходить у відриві від об'єкту навчання – хору, що створює великі додаткові труднощі в методиці, прийомах і способах його попередньої самостійної підготовки [1; 3]. Не маючи можливості спілкуватись з хором, як це роблять інструменталісти, студент повинен орієнтуватись на власні внутрішні відчуття хорового звучання й усіх його компонентів. Крім того, на відміну від інших музичних професій, диригент-хормейстер повинен володіти навичками, прийомами перед репетиційної підготовки, яку він здійснює самостійно, як домашнє завдання. Для роботи з хором студент готується в класі диригування під контролем викладача, під фортепіано, за спеціальною методикою самостійної підготовки. Така ситуація накладає на студента і викладача складності та професійну відповідальність, ставить їх в екстремальні умови. З огляду на це, пошук оптимальних шляхів формування навичок, прийомів і методів самостійної підготовки з фаху має важливе методологічне значення у вихованні майбутніх хорових диригентів і вимагає постійної уваги.

Самостійна робота студентів у сучасній дидактиці тісно пов'язана з організуючою роллю викладача з фаху, який займає особливо важливе місце у вихованні та навчанні майбутніх хорових диригентів. Саме педагог-музикант повинен розкривати значення спеціальних дисциплін у підготовці диригента, захопити їх змістом, розвивати потребу та бажання до самостійної роботи, творчого пошуку. Ця роль і вага посилюється ще й тим, що вищезазначена робота проводиться індивідуально, диференційовано з кожним студентом класу. Індивідуальне заняття дає можливість вивчити і використати індивідуальні особливості студента, його попередню музично-теоретичну і диригентську підготовку, що дозволяє викладачу підібрати індивідуальну навчальну програму саморозвитку, враховуючи його інтелектуальний розвиток, темперамент, самооцінку, працездатність і мотиви діяльності.

Діяльність викладача з фаху передусім направлена на формування диригентсько-виконавського й хормейстерського рівня студента, необхідного для майбутньої професійної діяльності. Звідси, об'єктивним завданням його є спрямування і підготовка студента до самостійної роботи, як творчого процесу, покликаного не тільки засвоювати, а й переосмислювати отриману навчальну інформацію в класі та вдосконалювати набуті спеціальні знання та практичні навички.

На нашу думку, самостійна робота студента перед заняттями в класі диригування та підготовки його для роботи з хором складається з двох етапів: *глибоке засвоєння, вивчення хорової партитури та роботу над диригентським жестом*. На першому етапі основним завданням самостійної диригентсько-хорової підготовки є глибоке вивчення партитури (всебічний усний і письмовий аналізи хорової партитури, гра, спів хорових партій і акордів, внутрішнє чуття хорової партитури), яке повинно привести студента до вдосконалення навичок внутрішнього чуття, бачення хорової партитури з органічним відчуттям хорового дихання та пов'язаного з ним м'язового відчуття, яке веде до правильного звукоутворення та звуковедення. При цьому варто користуватись прийомом внутрішнього слухового контролю партитури і включення голосом із визначеного місця, а також прийомом запису окремих фрагментів партитури (особливо складних) напам'ять.

На другому етапі – робота над диригентським жестом, який передбачає перш за все вироблення виразного, економного, активного диригентського показу й управ-

ління всіма компонентами хорового звучання (ритм, темп, агогіка, артикуляція, фразування, тембр, стрій, ансамбль, архітектоніка, драматургія твору тощо).

Варто зупинитись на низці прийомів і методичних установок, напрацьованих у сучасній педагогічній практиці для формування навичок самостійної диригентської підготовки студентів.

Основний метод самостійної диригентської підготовки – розвивати й удосконалювати навички внутрішнього чуття, бачення хорової партитури, глибокого сприйняття дихання, слухових і м'язових відчуттів, користуючись прийомом внутрішнього слухового контролю.

Для глибокого художнього розуміння хорового твору, що вивчається, студенту потрібно не тільки глибоке вивчення твору й авторських ремарок. Створення творчого підйому й більшого розуміння художньої інтерпретації твору засобами диригування допомагає вивчення авторів тексту і музики, стилю, прийомів композиції, а також застосування методів порівняння, співставлення, аналогії з творами інших видів мистецтва чи художніми явищами. Все це збагачує творчу уяву і фантазію студента, дає можливість ґрунтовно й глибоко пізнати творчість авторів музики і тексту, їхні стильові, жанрові й композиційні прийоми.

Здійснювати систематичну диригентську підготовку.

Виховувати в підготовчій роботі не просто красивий зображувальний жест, а створювати жест, який хвилює, збуджує, активізує, управляє, корегує звучання хору й створює художній образ. Варто пам'ятати, що немає поганих диригентських жестів, а є – недоречні.

Розвивати в собі почуття форми і змісту хорового твору і навик поступового детального його розгортання.

Прослухати хоровий твір (в основному після вивчення) в запису, в різних трактуваннях у виконанні відомих майстрів, бажано, слухаючи, стежити за виконанням по партитурі. Однак зловживати цим не потрібно, бо це призводить до згубної звички диригувати під музику й сковує творчу ініціативу майбутнього диригента. Не приносить користі багаторазові вправлення перед дзеркалом, які виховують зовнішню жестикуляцію і позування.

Не треба забувати і про виховання у студентів-хоровиків певної психології поведінки майбутнього керівника. Хормейстер-початківець має навчитись успішно володіти собою, гнучко та дипломатично впливати на поведінку виконавців, враховувати їхній настрій і відношення до характеру зауважень, відчувати психологічну норму уваги та навантаження хористів, володіти основами закономірностей психологічної розробки та переключення на інші завдання, виховувати в собі почуття артистичності, творчого настрою та підйому і багато інших елементів психології творчих стосунків.

Неабияке значення має прищеплення навиків і прийомів самостійної роботи і з інших дисциплін диригентсько-хорового і музично-теоретичного циклів. Викладачу важливо не тільки прищепити навички самостійної роботи з будь-якої музичної дисципліни (хорове аранжування, читання хорових партитур, сольфеджіо, фортепіано), але й розкрити перед студентом значення даної дисципліни у вихованні хорового диригента, зацікавити змістом курсу, розвинути потребу і бажання до самостійної роботи, творчого пошуку.

Увесь цикл фахових і гуманітарних дисциплін, що вивчаються на диригентській спеціалізації поряд з їхнім основним призначенням, повинен формувати у студентів навички роботи над посібником, книгою, розкривати способи, давати навички роботи з довідковою літературою, прищеплювати методику написання рефератів,

курсів робіт, доповідей, музично-теоретичних і виконавських аналізів музичних і хорових творів, знайомити з методами наукових досліджень, накопичення і збору наукових матеріалів на визначені музично-історичні теми, виробити вміння і навички написання наукових статей і рецензій.

Посилаючись на Положення про організацію самостійної роботи студентів, самостійна робота студента-диригента може містити, крім обов'язкової складової, ще й вибірково, яка передбачає виконання самостійних творчих завдань, які студент вибирає з метою підвищення свого професійного рівня, особистого рейтингу [4].

Особливий інтерес викликає виконання творчих завдань, зокрема самостійне вивчення хорових творів, крім програмних творів з диригування. Такий підхід до організації самостійної роботи студента в класі диригування надає можливість студенту проявити власну ініціативу й передбачає реалізацію навчальних і творчих інтересів студента: по-перше, він має змогу самостійно обрати хоровий твір, який йому подобається для вивчення, по-друге, студенту надається змога без сторонньої допомоги викладача застосувати свої власні методи розуміння і вивчення хорової партитури, по-третє, після демонстрації виконаної роботи на академічному концерті чи заліку є можливість почути думки викладачів та однокурсників щодо оцінки власної інтерпретації, рівня виконання, критично оцінити свій виступ, порівняти його з іншими, усвідомити свої успіхи і помилки.

Викладач із фаху, в цьому випадку повинен підтримати студента, доброзичливо поставитись до виконання самостійно підготовленого твору, відзначити позитивні моменти у виконанні, коректно вказати на допущені помилки (якщо вони були), зацікавити та заохотити до подальшого самовдосконалення, наполегливої самостійної роботи. Практика засвідчує, що, хороший позитивний результат закріпить інтерес студента до вивчення предмета та сформує стійку мотивацію до поглибленого фахового навчання. Як зазначає Е. Скуратова, інтерес, підкріплені позитивними емоціями, активізує інтелектуальні та творчі резерви особистості та позитивно впливає на процеси мислення, музичної пам'яті, уяви, активізує самостійну роботу студентів тощо [5, с. 333].

Нарожная Н. И. Формирование навыков самостоятельной работы будущих дирижёров-хормейстеров как фактор их профессионального роста.

А Рассматриваются особенности организации самостоятельной работы студентов в процессе специального образования с учётом современных требований и специфики музыкального образования, основные педагогические подходы и методические приёмы её эффективной организации и руководства в условиях индивидуального специального обучения, определены объективные факторы, которые лежат в основе предварительной самостоятельной подготовки студента-дирижёра.

Ключевые слова: преподаватель; самостоятельная работа студентов; специфика и особенности самостоятельной работы студентов; педагогические подходы; методические приёмы обучения

Narozhna N. I. Formation of future choir conductors' individual work skills as a factor of their professional growth.

S The article describes the specificities of the organization of students' individual work during their professional training, taking into account contemporary demands and the specificity of musical training. The author points out the main pedagogical approaches and some methods of the effective organization of the individual study and its management in the terms of individual professional training. Objective factors that act as a base for a conductor student's provisory individual preparation have also been defined in the article.

Key words: teacher; students' individual work; specificity and peculiarities of students' individual work; pedagogical approaches

Організація і керівництво самостійною роботою студентів потребує здійснення індивідуально-консультаційної роботи викладачів зі студентами, зацікавлювати їх, направляти, допомагати їм у вирішенні самостійних творчих завдань. Ця форма організації навчального процесу потребує розробки доступних та якісних навчальних і науково-методичних матеріалів із навчальних дисциплін на допомогу студентам.

Насамкінець, зазначимо, що самостійна робота студентів є одним з найважливіших напрямів сучасної вищої школи. Організована, цілеспрямована самостійна робота майбутніх диригентів-хормейстерів несе в собі великі резерви професійного зростання. Зміна концептуальної основи і розширення функцій самостійної роботи студентів не тільки веде до збільшення її обсягу важливості, а й породжує зміну у взаємовідносинах між викладачем і студентом як рівноправними суб'єктами навчальної діяльності, тобто корегує психолого-педагогічні засоби її забезпечення. Враховуючи специфіку музичної освіти, вона виступає не просто необхідністю, а самоціллю і забезпечує творчу активність у фаховому зростанні, самостійність, ініціативність, критичне ставлення до себе, формує позитивне ставлення до професії, прагнення до знань, постійного пошуку, самовдосконалення та самореалізації в мистецтві.

Список використаних джерел

1. Васильев, В. А. О дирижёрско-хоровом образовании и просвещении метод. разраб. / В. А. Васильев. – Ленинград : ЛГИК, 1990. – 71 с.
2. Дюрдященко, О. В. Самостійна робота студентів у ВНЗ / О. В. Дюрдященко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com /ONG/2006/ pedagogika/17894.dok.htm>. – Заголовок з екрану.
3. Казачков, С. А. О дирижёрско-хоровой педагогике / С. А. Казачков // Музыкальное исполнительство. Вып. 6. – Москва, 1970. – С. 120–143.
4. Положення про організацію самостійної роботи студентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.khnu.km.ua/root/dept/nmv/res.5pdf.
5. Скуратова, Е. Н. Пути достижения эффективности самостоятельной работы студентов музыкального вуза / Э. Н. Скуратова // Самостоятельная работа и академические успехи. Теория, исследование, практика. Мат. пятой Междунар. научно-практ. конф. – Минск, 2005. – С. 331–335.
6. Цымбалюк, Е. А. Самостоятельная работа педагога-музыканта: от эффективного учения к эффективной профессиональной деятельности / Е. А. Цымбалюк // Самостоятельная работа и академические успехи. Теория, исследование, практика. Мат. пятой Междунар. научно-практической конф. – Минск, 2005. – С. 335–340.
7. Шайдур, І. А. Організація самостійної роботи студентів педагогічних університетів на основі індивідуально-орієнтованого підходу : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / І. А. Шайдур. – Київ, 2003. – 22 с.

Дата надходження авторського оригіналу до редакції: 07.06.2017